

Održivi razvoj turizma u Tisnom

Čobanov, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:623063>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Antonio Čobanov

Održivi razvoj turizma u Tisnom

Završni rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Održivi razvoj turizma u Tisnom

Završni rad

Student/ica:

Antonio Čobanov

Mentor/ica:

mr.sc. Nensi Segarić

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Antonio Čobanov**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Održivi razvoj turizma u Tisnom** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 1. rujan 2019.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha istraživanja	2
3. Teorijska koncepcija rada	3
3.1. <i>Turizam i okoliš</i>	3
3.2. <i>Održivi razvoj i turizam</i>	6
4. Istraživačka pitanja	8
5. Metodologija	8
6. Rezultati istraživanja i rasprava	9
6.1. <i>Povijest turizma u Tisnom</i>	9
6.2. <i>Prednosti i nedostaci bavljenja turizmom u Tisnom</i>	14
6.3. <i>Promjene i štete u okolišu koje utječu na kvalitetu turizma</i>	20
6.4. <i>Ideje i planovi za budućnost održivog razvoja turizma</i>	25
7. Zaključak	29
8. Prilozi	31
8.1. <i>Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju</i>	31
8.2. <i>Protokol</i>	31
9. Popis literature	33

Održivi razvoj turizma u Tisnom

Sažetak

Kroz ovaj završni rad prikazuju se mišljenja mještana Tisnog vezana za njihovo bavljenje turističkom djelatnošću koja ima značajan utjecaj na okolinu te samu lokalnu zajednicu. Također je bio cilj i dobiti informacije kako Tišnjani vide budući turistički razvoj. 5 sugovornika je činilo uzorak u ovom istraživanju. Korištena je kvalitativna metoda u obliku polu-strukturiranog intervjua. Najbitnije je bilo da sugovornici rade u turizmu i da prebivaju u Tisnom. Naposljetku će se nakon provedenog intervjua nastojati dobiti uvid u trenutno stanje turizma u Općini Tisno te je li postoje pretpostavke i moguće prepreke budućem održivom razvoju turizma.

Ključne riječi: Tisno, turistička djelatnost, lokalna zajednica, okolina

Sustainable development of tourism in Tisno

Abstracts

Through this final paper are presented the opinions of the local people related to their tourism activity which has a significant impact on the environment and the local community itself. It was also a goal to get information how the people from Tisno see the future development of tourism. 5 interviewees formed the sample in this study. A qualitative method in the form of a semi-structured interview was used. It was most important that the interviewees work in tourism and that they reside in Tisno. Eventually after the interview is conducted, it will seek to gain insight into the current state of tourism in the municipality of Tisno and are there any assumptions and possible obstacles to the sustainable development in the future.

Key words: Tisno, tourism activity, local community, environment

1.Uvod

Danas turistička djelatnost predstavlja jednu od najprofitabilnijih djelatnosti na području Hrvatske. Na osnovama prirodnih ljepota koje su i dalje glavni turistički resurs, mnogim malim mjestima uz more donijela je nove mogućnosti brzog gospodarskog razvoja pa tako i mjestu Tisno. Turizam u Tisnom se počeo intenzivnije razvijati početkom druge polovice 20. stoljeća pristizanjem gostiju s područja zapadnog dijela Europe. U današnje vrijeme je glavna djelatnost mještana Tisnog.

„Turizam je uslužna djelatnost koja zadnjih desetljeća uslijed otvaranja granica, globalizacije tržišta, povećanja slobodnog vremena, razvoja tehnologije i sl. bilježi značajan rast“ (Blažević, Vuković, 2001: 29). Prema Galičić (2014) turizam je često pod udarom javnosti jer sakuplja malo financijskih sredstava, ali zato značajno sudjeluje u BDP-u i to dovodi do stvaranja necjelovite slike o značenju turizma za gospodarstvo Republike Hrvatske.

U Hrvatskoj postoje brojne vrste turizma ovisno o turističkim motivima. Tako su se razvile ponude raznih vrsta turizma. Turistički dijelovi Hrvatske nude svojim gostima sve ono korisno što mogu dobiti s obzirom na specifične turističke resurse.

Prema istraživanju „TOMAS Ljeto 2017. – Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj“ zabilježeni su pozitivni iskoraci u hrvatskom turizmu te se potrošnja gostiju povećava. Sve važniji motivi dolaska gostiju su enogastronomija, sportski, zdravstveni i drugi oblici turizma.

Kušen (2001) navodi kako je razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata obilježio masovni turizam te su brojni turisti dolazili putem turističkih agencija u njihovim aranžmanima. Osim masovnog dolaska gostiju iz svih društvenih slojeva navedenu vrstu turizma krasi i dolazak gostiju za vrijeme ljetnih i zimskih godišnjih odmora (Kušen, 2001). Cifrić (2003) navodi kako prirodne ljepote kojima obiluje Hrvatska mogu biti i svojevrsna zamka te se ne bi smjelo stihijski i bez plana razvijati te na taj način ugroziti ta bogatstva.

Prema Segarić (2014) u brojnim područjima koja se bave turizmom sve se više uočavaju štete prouzrokovane već spomenutim masovnim turizmom, a on se najnegativnije odražava na sam okoliš. Nadalje ono bitno što ističe Segarić (2014) je promjena obilježja samih turista zbog promjene njihovih turističkih potreba uzrokovanih sve većom ekološkom osjetljivošću. „Turisti postaju osjetljivi na pitanja zaštite okoliša pa tako područja koja su devastirana turističkom izgradnjom i turističkim aktivnostima gube atraktivnost na turističkom tržištu, a raste potražnja za očuvanim i čistim destinacijama sa posebnom

ponudom“ (Segarić, 2014: 121). Posljedično tome javlja se koncept održivog turizma kao korektiv negativnih posljedica masovnog turizma. „Održivi turizam obuhvaća sve forme turizma koje respektiraju sav prirodni, izgrađeni i kulturni okoliš zemlje domaćina i interese svih uključenih strana“ (Sindik, Vidak, 2015: 298).

Unutar koncepta održivog razvoja turizma, sve bitniji postaje i ekoturizam. „Ekoturizam je oblik turizma u kojem osviješteni gosti podupiru zaštitu prirode i okoliša na destinaciju koju su odabrali, kao i kulturnu baštinu lokalne zajednice“ (Bačić, Kitić, Miljak, 2012: 327). Prema Bačić, Kitić, Miljak (2012) gosti su u potražnji za lokalnim poljoprivrednim proizvodima koji su uzgojeni na prirodan, ekološki način, a također ih zanimaju i kulturna obilježja mjesta te kulturne karakteristike i tradicija mještana. Vidučić (2007) navodi poprilično visoke cijene u ekoturizmu dok je malo onih turista koji uopće zahtijevaju uslugu u takvom vidu turizma. Općina Tisno svojim resursima može odgovoriti i na ove zahtjeve turističkog tržišta.

U sklopu održivog razvoja turizma javlja se još jedan značajan vid turizma, a riječ je o ruralnom turizmu. Ono bitno što ističe Hajdinjak (2017) je to da je ruralnom turizmu cilj oživjeti i očuvati tradicionalne vrijednosti, a također predstavlja i vrstu turističke aktivnosti u seoskim sredinama gdje je kulturni i prirodni okoliš još uvijek očuvan. Kantar (2016) dalje ističe da „Ruralni turizam utemeljen na dimenzijama održivog razvoja predstavlja realnu alternativu masovnom turizmu i počiva na jačanju ljudskog i društvenog kapitala koji bi mogao doprinijeti implementiranju koncepta održivog razvoja“ (Kantar, 2016: 6). Mjesto Tisno ima velike mogućnosti za ovaj vid turističke ponude.

2. Ciljevi i svrha istraživanja

U ovom istraživanju je cilj prikupiti osobna iskustva i mišljenja lokalnog stanovništva u mjestu Tisno u bavljenju turističkim djelatnostima s naglaskom na održivi razvoj turizma te utvrditi kakav je utjecaj razvoja turizma na čovjekovu prirodnu okolinu i kvalitetu života mještana, a uz pomoć navedenog i ustanoviti potencijale za održivi razvoj turizma u Tisnom.

U ovom radu je svrha uvidjeti kako izgleda trenutačno bavljenje mještana Tisnog turizmom te saznati na koji način će se turizam u budućnosti razvijati s naglaskom na njegov održivi razvoj i s ciljem da se takav razvoj ne spriječi.

3. Teorijska koncepcija rada

3.1. Turizam i okoliš

Pored prirodnih ljepota kao što su more, lijepe plaže, gusta borova šuma, turističku ponudu Tisnog čine smještajni kapaciteti u privatnim kućama, kampovima ili hotelima kao i brojni zabavni i kulturni sadržaji koji privlače turiste. Nude se i brojni ugostiteljski objekti. Kako bi se ponuda održavala kvalitetnom i sve više obogaćivala u skladu sa zahtjevima turista, bitna je suradnja cijele lokalne zajednice na čelu s Turističkom zajednicom koja bi trebala objediniti interese turista i lokalnog stanovništva, što je preduvjet budućeg razvoja u skladu s načelima održivosti.

Turistička zajednica Tisno potiče turistički razvoj mjesta i trudi se svojim gostima pružiti što bolje uvjete za kvalitetan odmor, a također svakim danom unaprjeđuje i prezentira svoju lokalnu ponudu. Njezino djelovanje je korisno za sve mještane koji se bave turističkim djelatnostima i zarađuju od njih.¹

U Tisnom se turističke djelatnosti razvijaju onako kako je to i očekivano, a za budući rast turizma treba povezati sve turističke zajednice otoka. U studenom 2017. godine je zabilježeno povećanje broja noćenja i dolazaka s obzirom na njoj prethodnu godinu. U sveukupnom udjelu gostiju iz inozemstva prednjačili su njemački državljani kao što je to i običaj već dugi niz godina. Na drugom mjestu se nalaze domaći gosti poslije kojih slijede britanski, slovenski i austrijski državljani. 2017. je zabilježen veći porast gostiju tijekom posezone i predsezona iako se nisu gradili novi turistički objekti. Iz godine u godinu Tisno bilježi redovan porast noćenja i dolazaka, a najveći je zabilježen 2011. kada je bila prva godina održavanja glazbenih festivala u sklopu „The Gardena“.

---

¹ Službene stranice Općine Tisno <http://www.tisno.hr/images/stari%20web/Defaultc54a.html?sifraStranica=66>

Međutim, došlo je do problema opterećenosti cjelokupne infrastrukture u mjestu Tisno što je već i uobičajeni slučaj na razini cijele Dalmacije kada je u pitanju „srce“ ljetne sezone. Glazbeni festivali u sklopu „The Gardena“ koji se održavaju tijekom srpnja i kolovoza u značajnoj mjeri povećavaju broj noćenja i dolazaka, a turisti dolaze organiziranim letovima. Na taj ne onečišćuju okoliš i promet svojim vlastitim prijevoznim sredstvima te će budući porast turista ovisiti o poboljšanju infrastrukture te izgradnji kvalitetnih turističkih objekata. Osim na poboljšanje infrastrukture, cilj turističke zajednice i samouprave bit će svoje aktivnosti usmjeriti prema zanimljivim sadržajima u turizmu, a oni će pokušati dovesti više turista tijekom ostatka godine kad nije sezona.

U budućnosti će smjer turizma u Tisnom biti određen nekim drugim pravilima. Cilj je u budućnosti se okrenuti objedinjavanju napora manjih turističkih destinacija. Najbolje bi bilo da postoji jedna otočna turistička zajednica. Trenutačno su na otoku 4 turističke zajednice koje se međusobno neprestano usklađuju kada je u pitanju turizam te turistička sezona. Međutim, tek treba doći do pravog ujedinjenja i to nakon provedbe novih pravila i zakona u skorijoj budućnosti.²

Ekologija drži posebno mjesto u razmišljanjima pojedinaca te je potrebno sagledati njihove ideje i vrijednosti kao i interese i stavove koje vezuju uz ponašanje prema okolini u kojoj žive (Ujević, 1991). Nadalje, Ujević (1991) ističe i kritiku ekologije, koja se sastoji od shvaćanja odnosa između prirode i čovjekove prakse te kritiku društvenih odnosa u okolišu, a u to se ubrajaju konkretne politike i socijalne strategije razvoja. „U tom smislu ona može ukazati i na ishodišta čovjekovih prava i obveza i prava prirode kao socijalno konstituirane prirode, ali i na njegovu vlastitu socijalnu poziciju. Kao što su neprihvatljive ekološke alternative u klasnom društvu, ukoliko nisu ujedno i socijalne, tako je isto neprihvatljiva socijalna misao ukoliko nije ekološka“ (Ujević, 1991: 198).

Prirodni okoliš se promijenio ubrzanom porastom stanovništva te neprestanim industrijskim razvojem. Upravo to predstavlja problem jer su kulturni i prirodni okoliš temeljni resursi razvoja³ gdje djelatnici u turizmu ovise o njima žele li se baviti turističkim

---

² <https://www.rudinapress.hr/index.php/2017/11/16/turizam-tisnog-raste-pet-posto-buducnost-objedinjavanju-otoka-murtera/>

³ Prirodni okoliš predstavlja sredinu koja je ostala sačuvana od čovjekovog utjecaja, a također se odnosi i na poseban resursni prostor pojedinog živog bića ili populacije kao skup njihovih vanjskih uvjeta u kojima mogu opstati (Cifrić, 2012). Međutim, okoliš nije nepromjenjiv, nego se postepeno mijenja pod utjecajem prirodnih čimbenika, ali još više čovjekovim djelovanjem te tako nastaje kulturni okoliš koji se mijenja širenjem njegovih granica i učestalošću čovjekovog djelovanja (Cifrić, 2012). Prema Cifrić (2012) kulturni okoliš nastaje čovjekovim

djelatnostima, a svojim razvojem turizam ima velik utjecaj na prostor te može prouzročiti mnoge štete unutar kulturnog i prirodnog okoliša. „Aktivnosti čovjeka u njegovoj povijesti odvijale su se u prostoru i na štetu prostora. (...) Danas, s obzirom na stupanj razvoja i brojnost pučanstva, one su mnogo učestalije, veće i intenzivnije“ (Španjol, 1997: 95).

S druge strane Jadrešić (2001) govori kako se iza ekoloških posljedica nalazi i skriveni sukob ili posljedica na socijalnom planu kao i u polju ekonomije. „Hipertrofirani razvoj turizma izaziva najčešće velike posljedice na prostorno-ekološkom biću jedne sredine, koje su naročito opasne na dugi rok. Turistifikacija i brz napredak pojedine sredine ili zemlje iza ekonomskog blagostanja ostavlja sve veći socijalni i kulturni ponor i kulturizaciju kulturnog dobra, običaja i tradicija date sredine“ (Jadrešić, 2001: 84). Karajić (1999) pak ističe da ekološko ponašanje proizlazi iz sukoba između „materijalističkih“ i „postmaterijalističkih“ vrijednosti te nije odlika političkih i religijskih sučeljenosti, a „postmaterijalistički“ orijentirane osobe krasi djelomično ustanovljeno ekološko ponašanje i ekološka osjetljivost prilikom kupovine.

Prema Kušen (2001) veliku važnost unutar održivog razvitka i očuvanja prirodne okoline dobiva prostor kao glavni turistički resurs⁴. Razlog tome je turizam i njegova globalna raširenost uz cilj budućeg povećanja njegovog utjecaja, a odnos turizma i prostora postaje mnogo napetiji i problematičniji (Kušen, 2001). Kako bi se spriječili konflikti između prostora i turizma potrebno je imati plan turističkog razvoja gostima privlačnih područja, a turističke atrakcije⁵ su jednako bitne za zaštitu turističkog prostora, razumno postupanje prema njemu te razvitak samog turizma (Kušen, 2001). Čavlek, Vukonić (2001) navode kako unutar svakog turističkog područja postoji glavni turistički resurs u vidu onih stvarnih i mogućih atrakcija, a on uvjetuje te isto tako određuje turistički razvoj kao i ponudu u turizmu, a turističke potrebe i motivi određuju važnost turističkih atrakcija. Nadalje, Kušen (2001) ističe snažnu prostornu obilježenost turističkih atrakcija te se uz svaku od njenih osnovnih

---

kolektivnim stvaranjem te je sve ono što je nastalo kao rezultat osvajanja životnog prostora u prirodi kroz čovjekovu socijalnu i kulturnu evoluciju.

⁴ Turistički su resursi antropogena te prirodna bogatstva, a također sudjeluju i u razvitku neke države ili geografske regije (Čavlek, Vukonić, 2001). Čavlek, Vukonić, 2001 isto tako ističu kako bi se kompletna turistička ponuda neke zemlje trebala temeljiti na atraktivnim svojstvima resursa koje posjeduje.

⁵ Prema Čavlek, Vukonić, 2001 turističke atrakcije se javljaju kada se turistički resursi prilagode zadovoljenju turističkih potreba. Nadalje, razvoj „novog“ turizma koji se vezuje uz održivi razvitak, ovisan je o očuvanju i ocjenjivanju stvarnih i mogućih turističkih atrakcija i to unutar potencijalne te postojeće destinacije (Čavlek, Vukonić, 2001).

vrsta pridružuju odgovarajuće osnovne vrste motiva za turiste, a to su primjerice zadovoljstvo, relaksacija i rekreativno bavljenje sportom.

3.2. Održivi razvoj i turizam

Unutar razvoja turizma moramo za početak razlikovati održivi razvoj i održivi razvoj turizma. Prema Korošec i Smolčić Jurdana (2013) održivi razvoj predstavlja sklad socijalnog, ekološkog te ekonomskog razvitka počevši od mjesne pa prema globalnoj razini. Črnjar (2002) navodi dugoročnu održivost održivog razvoja zahvaljujući društvenom porastu, ali i porastu gospodarstva usklađenom s ekološkim sustavima. Prema Slavica, Trontel (2010) održivi razvoj brine o potrebama današnje generacije, ali zadovoljava i potrebe onih budućih. Autorice također ističu i bitnu ulogu tehnologije za održivi razvoj. „Napredak tehnologije podupire održivi razvoj, ali predstavlja i izazov za naše projekcije evolucije u biološkom i općenitom smislu ovog pojma“ (Slavica, Trontel, 2010: 27).

Gregorić (2013) unutar koncepta održivog razvoja razlikuje načela: ekonomske, ekološke, kulturne i lokalne održivosti, kojima bi se svi trebali rukovoditi. Ekonomska održivost podrazumijeva ponudu financijskih poticaja za projekte koji se drže načela održivog razvoja te oblikovanje suradničkih odnosa kroz sustav ponude i nabave, a promovira i ekološki osviješteno ponašanje (Gregorić, 2013). Prema Gregorić (2013) ekološka održivost se odnosi na razvoj koji prati održavanje bioloških resursa i različitosti te osnovnih ekoloških procesa, a takva vrsta održivosti se bavi i lokalnim turističkim politikama te razvojem strategija koje su u skladu s održivim razvojem, pri čemu je cilj potaknuti turiste na odgovorno ponašanje. Kulturna održivost se bazira na zaštiti kulturnih različitosti te suradnji između lokalnog stanovništva i njihove vlasti s ciljem zaštite kulturne baštine i lokalnih vrijednosti, ali također je bitno i podučavanje turista o uporabi i očuvanju kulturnih resursa na prihvatljiv način (Gregorić, 2013). Zadnji tip održivosti koji Gregorić (2013) navodi je lokalna održivost, koju karakterizira kontrola turističkog razvoja od strane lokalne zajednice te kvalitetno zapošljavanje lokalnog stanovništva u turizmu. Lokalnim poduzetnicima se treba pružiti novčana potpora za bavljenje turizmom te je cilj razviti ljudske mogućnosti i kapacitet na višu razinu (Gregorić, 2013).

Nadalje Geiger Zeman, Zeman (2010) naglašavaju pojam lokalne zajednice koju odlikuje djelovanje socijalnih aktera u vezi određenih ciljeva i vrijednosti, a to nije pod

utjecajem prostornih ograničenja. Autori također ističu i održivi razvoj lokalne zajednice koji se javlja s ciljem zaštite njenog okoliša od štetnih utjecaja uzrokovanih ekološkom krizom, a osim toga ističu održivosti na prostoru određene lokalne zajednice. „Iz primata lokalnog proizlazi da svaka zajednica specifični sadržaj održivosti na svom području mora definirati polazeći od vlastitih vrijednosti i perspektive, uzimajući pritom u obzir relevantne lokalne ekonomske, socijalne, kulturalne i okolišne aspekte. Povrh toga, procesi odlučivanja moraju, dakako, uključiti sve članove zajednice“ (Geiger Zeman, Zeman, 2010: 90).

Održivi razvoj turizma je pojam koji moramo sagledati unutar razvoja samog turizma, ali i cjelokupnog razvoja. Prema Jeličić, Petrović, Sunara (2013) održivi razvoj turizma se odnosi na odgovorno planiranje prostora te lokalne kulturne posebnosti, a cilj jedinstvene turističke ponude je zadovoljiti potrebe turista bez štetnog utjecaja na okoliš. Zadovoljavanje određenih potreba, društvenih i ekonomskih, ali i očuvanje raznolikosti u kulturi i okolišu se odnosi na upravljanje resursima prema načelima održivog razvoja turizma (Jeličić, Petrović, Sunara, 2013). Kružić (2004) kao osnovni cilj navodi zaštitu, očuvanje te korištenje okoliša u skladu s njegovim kapacitetom, tj. potrebno je ustanoviti racionalni odnos između razvoja i okoliša, a kao preduvjet ostvarenja održivog razvoja spominje se zaštita već spomenutog okoliša.

Budući da ubrzanim razvojem turizma dolazi i do promjene motiva samih turista, javlja se potražnja turista za nečim drugačijim od onog uobičajenog što nudi turizam. Posljedica toga je primjerice zdravstveni turizam kao jedan od vidova turizma koji je održiv. Skupnjak (1996) kaže da je zdravstveni turizam spoj turizma i zdravstva te njihove zajedničke suradnje koja pod nadzorom liječnika gostima pruža kvalitetan odmor i zdravstvenu njegu, a u svemu tome bitan je prirodni faktor same turističke destinacije. „Turističko-hotelijerska komponenta zadužena je za smještaj i prehranu, također pod stručnim nadzorom i na višoj razini u pravilu se obavlja izvan vršnih mjeseci“ (Skupnjak, 1996: 346). Čmrlec, Geić J. i Geić S. (2009) ističu sve veće korištenje sunca i mora te boravak u netaknutoj prirodi, a to sve pruža suvremena turistička ponuda.

Nadalje, bitno je sagledati i održivi razvoj turizma u kontekstu hrvatskih otoka. „Održivi razvoj hrvatskih otoka treba pratiti tradicionalan način života na njima, koji je okrenut moru i zemlji kao izvorima egzistencije“ (Vidučić, 2007: 43). Vidučić (2007) naglašava organizaciju turističke ponude u obliku: ribolova, otočnog planinarenja, obrađivanja polja i sl. Hrvatska obala ima bitnu ulogu u hrvatskom otočnom turizmu jer je u

velikoj većini ostala očuvana u usporedbi sa susjednim zemljama, a vinogradi, maslinici i čisto more daju dodatnu ljepotu u oku turista (Vidučić, 2007). Osim toga, bitno je naglasiti i ekološku poljoprivredu te gastronomsku ponudu jer hrana koja se nudi na obali, s obzirom na tradicionalni način pripreme, može postati dobar mamac za turiste koji dolaze uživati u takvoj ponudi (Vidučić, 2007).

4. Istraživačka pitanja

1. Opisati značajke povijesti turizma u Tisnom
2. Opisati prednosti i nedostatke bavljenja turizmom u Tisnom
3. Opisati promjene i štete u okolišu koje utječu na kvalitetu turizma u Tisnom
4. Opisati ideje i planove za budućnost sagledavajući održivi razvoj turizma u Tisnom

5. Metodologija

Kako bi se provelo ovo istraživanje rabljen je polu-strukturirani intervju. Upravo zato što se želi na subjektivan način objasniti što za lokalno stanovništvo znači bavljenje turističkim djelatnostima koje su vezane uz potencijale održivog razvoja u Tisnom odlučeno je da će se provesti ovakav tip kvalitativne metode istraživanja jer se to ne može ustanoviti na drugačiji način, tj. kvantitativnim metodama (Petrić, 2016/2017). Budući da istraživač želi imati detaljne rezultate iz neke teme te je svjestan toga što upitati sugovornike s ciljem da dobije željene podatke izabran je polu-strukturirani intervju (Petrić, 2016/2017). Na temelju istraživačkih pitanja sastavljen je i protokol te su sugovornici mogli nesmetano davati odgovore na svako pojedino pitanje unutar njega, ali su od strane istraživača rabljene i pojedine vještine poticanja na razgovor kao i metode koje nisu nametljive, a sve s ciljem da se dobiju korisni podaci.

Mjesto provedbe ovog kvalitativnog istraživanja je Tisno u razdoblju 2018. tijekom kolovoza te rujna. S obzirom da su sugovornici radnici u turizmu korištena je namjerna tehnika za dobivanje željenog uzorka (Milas, 2005). Istraživač je pomno izabrao namjerni uzorak od 5 muškaraca koji su bili sugovornici u 5 intervjuu, kao što je već spomenuto polu-strukturiranih. Tijekom odabira uzorka jako bitno je bilo upravo odabiranje samo onih

mještana koji su i turistički djelatnici. Kako bi se vidjele sličnosti, pa možda i neka nepodudaranja kroz odgovore, bitno je bilo i sudjelovanje mještana iz mjesne uprave koji su odgovorni za razvijanje turizma u Tisnom. Sudjelovala su 3 mještana koja rade u ugostiteljstvu te 2 radnika u mjesnoj upravi. Pri tome treba naglasiti da svih 5 sugovornika prebiva u mjestu Tisno gdje i rade u turizmu te zarađuju od njega.

18 pitanja je činilo ovaj polu-strukturirani intervju. Svih 5 sugovornika je odgovaralo na sva pitanja koja su po tipu pitanja bila otvorena. Svi intervjui snimani su diktafonom te zabilježeni kroz zvukovni zapis. Prosječno vrijeme svakog intervjua je bilo oko 30 minuta.

Tražen je pristanak svih 5 sugovornika za sudjelovanje u intervjuu. Objašnjen im je sam cilj cjelokupnog istraživanja te bit davanja korisnih odgovora. Sugovornicima je naglašeno kako imaju pravo i ne odgovarati na neka pitanja kao i da mogu odustati od davanja odgovora kad god to žele. S obzirom da je bilo potrebno zabilježiti razgovore uz pomoć zvučnih snimki, tražen je i pristanak svih sugovornika (Petrić, 2016/2017). Svim sugovornicima je dana na uvid obavijest vezana za istraživanje u kojoj je sadržan svaki pojedini element istraživanja.

Nadalje, intervjue je trebalo transkribirati uz pomoć zvučnih snimki te kodirati na ručni način, a istraživač je taj koji posjeduje transkribirane dijelove te zvučne snimke. Sugovornicima su dodijeljeni šifrirani nazivi s ciljem osiguravanja njihove anonimnosti u izvještaju, a ti nazivi su kasnije upotrijebljeni u razradi i prikazu rezultata. Analizom podataka su dobivene 4 teme koje će se prikazati u rezultatima istraživanja. Teme dobivene analizom su: povijest turizma u Tisnom, prednosti i nedostaci bavljenja turizmom u Tisnom, promjene i štete u okolišu koje utječu na kvalitetu turizma te ideje i planovi za budućnost unutar koncepta održivog razvoja turizma. Nadalje, u sljedećem dijelu rada bit će riječ o dobivenim rezultatima ovog kvalitativnog istraživanja.

6. Rezultati istraživanja i rasprava

6.1. Povijest turizma u Tisnom

Kroz ovaj rad bitno je bilo utvrditi kako se turizam u Tisnom razvijao od svojih početaka, koje su pozitivne strane, a koji su nedostaci bavljenja turizmom, koje su promjene i štete u okolišu koje utječu na samu kvalitetu turizma u Tisnom te koje su ideje i planovi za

budućnost s naglaskom na održivi razvoj turizma. Za početak sam tražio od sugovornika da mi kažu nešto o počecima razvoja turizma u Tisnom. Svim sugovornicima je dobro poznata priča kako počeci bavljenja turizmom u Tisnom sežu u prvu polovicu 20. stoljeća kada su počeli pristizati prvi inozemni turisti. Svih pet sugovornika zasluge za to daju jednom Tišnjaniću koji je 20-ih godina prošlog stoljeća studirao u Češkoj te doveo prve turiste u Tisno. Sugovornik_1 ističe i još raniji početak turizma dolaskom talijanskih obitelji u 18. stoljeću.

„Pa početak turizma datira u osamnaesto stoljeće kada su se u Tisno doselile bogate talijanske obitelji iz okolice Bergama, Italija te su u Tisnom sagradile prve ville i ljetnikovce. Tisno ove godine slavi devedeset i pet godina bavljenja organiziranim turizmom te smo recimo tako pioniri bavljenja turizmom u Dalmaciji, a dogodilo se to kad je tišnjanski student Ivo Fantov 1923. godine doveo prvu skupinu čeških studenata na ljetovanje u Tisno, točnije u villu Pasqualin, a današnji hotel Borovnik.“ (S_1: 2-7)

Sugovornici ističu kako su najznačajnije turističke djelatnosti kroz povijest bile iznajmljivanje soba turistima, tj. hotelijerstvo i ugostiteljstvo. Također veliki značaj u turizmu imale su trgovina i uređenje okoliša, a narednih godina počeli su se razvijati kampovi te apartmanski tip turizma. Nije bilo nikakvih drugih turističkih djelatnosti te je sav fokus bio na razvoju ovih navedenih.

„Kroz povijest turizma u Tisnome razvilo se djelatnosti rentijerstva, ugostiteljstva, restoraterstva, trgovine te uređenja okoliša i tako dalje.“ (S_1: 9-10)

Sugovornik_3 ističe kako su turisti tijekom svog odmora ostajali na jednom mjestu te nisu posjećivali neke obližnje destinacije zbog nemogućnosti prijevoza. Tako su tokom cijelog svog boravka odmarali se i uživali u Tisnom.

„Turističke djelatnosti su uglavnom povezane za smještaj i ugostiteljstvo, trgovinu, drugih mislim kod nas djelatnosti nema. Ono što je iz početka bilo, a najvjerojatnije sve

dosad, do osamdesetih godina naš turizam se svodio na smještaj, hranu, održavanje plaža i to je uglavnom bilo to. Nije bilo aktivnog turizma u današnjem smislu da su ljudi bili mobilni, već je kad je neko došao bio je tu na toj destinaciji i tu je ostao do kraja svog odmora.“ (S_3: 7-11)

Što se tiče pitanja kakav je bio odnos lokalnog stanovništva prema okolišu baveći se turizmom tu sam od sugovornika tražio da mi navedu na koji su se način mještani pozitivno, a na koji način negativno odnosili prema okolišu, tj. što su sve činili za očuvanje okoliša, a čime su ga sve onečistili povezujući taj odnos sa bavljenjem turističkim djelatnostima. Sugovornik_1 ističe kako je lokalno stanovništvo oduvijek brinulo o svom okolišu na taj način dajući pozitivan primjer ostalim mjestima te gostima koji dolaze u mjesto s ciljem da uživaju u prirodnoj okolini.

„Odnos prema okolišu je oduvijek bila važna stavka u odnosu lokalnog stanovništva prema turizmu, a o čemu svjedoče prostrani, uređeni trgovi i parkovi i kroz povijest zapisi o pošumljavanju Tisnoga i okolice koje je započeo Josip Jajac 1926. godine kroz Prvo sokolsko društvo i slični primjeri.“ (S_1: 12-15)

Bitna činjenica koju i navodi sugovornik_4 je ta što u prošlosti nije bilo značajnih onečišćenja okoliša te je ostajao sačuvan i nedirnut za razliku od danas kada imamo brojne zagađivače.

„Normalno da se svijest lokalnog stanovništva prema očuvanju okoliša budila, da su štitili okoliš. Međutim u ono vrime kad je počeo turizam onda se i nije trebalo puno misliti o okolišu s obzirom da je sve bilo obrađeno, sve je to bilo uređeno na neki način bolje nego što je danas. A zagađivača nekih posebnih nije bilo, auta nije bilo. Samo da je odnos lokalnog stanovništva prema okolišu kad je turizam došao i prije turizma bio jednak s obzirom da nije bilo nekih posebnih zagađivača.“ (S_4: 10-15)

Nadalje sugovornik_2 ističe pozitivan odnos mještana prema okolišu dok sugovornik_5 govori o njihovom lošem odnosu koji je obilježio bavljenje turizmom u prvoj polovici prošlog stoljeća.

„Pa pozitivan, pozitivan. Iz tih razloga dan danas domaće stanovništvo zna šta je more i zna kako se ponašati prema moru. To je jedna velika pozitivna, na to moramo i dalje paziti.“ (S_2: 9-10)

„U počecima loš jer do šezdesetih godina je bilo vrlo malo WC-a i kupaonica po kućama pa su se posude (kablina) praznile svako jutro direktno u more, a to je razvojem mista nestalo i od 70-ih godina toga je nestalo.“ (S_5: 7-9)

Na pitanje kakva je bila struktura gostiju na počecima bavljenja turizmom u Tisnom svi sugovornici uglavnom daju slične odgovore koji se razlikuju samo u nekim detaljima, odnosno jedan sugovornik je više upoznat od drugog što se tiče dolaska inozemnih gostiju na početku i u sredini prošlog stoljeća. Svi se slažu u tome da je većina gostiju u prvim godinama bavljenja turizmom došla iz Češke. Potom su postepeno dolazili i gosti iz Njemačke, Austrije te ostalih zemalja iz kojih i dan danas dolazi većina turista.

„Početak je pripao bogatim gostima iz Češke, a razvojem masovnog turizma prednjačili su gosti iz Njemačke, Austrije, Francuske, zemalja Beneluxa. I tradicionalno u kolovožu i Talijana, svih platežnih moći i statusa, a otvaranjem Istoka iz Mađarske, Poljske, Čehoslovačke i sada Rusije.“ (S_5: 11-14)

Sugovornik_4 pak ističe kako su to bili obiteljski gosti manje platežne moći koji su samo htjeli uživati u moru i suncu te nisu previše zahtijevali od domaćina.

„A to su bili turisti ja bi reka možda manje platežne moći s obzirom da ti turisti nisu ni zahtijevali neki veliki komfor. Mi smo onda u to vrijeme imali hotel koji se zvao Paškvalinov

hotel. E to je bio jedini na neki način objekat koji je bio pripremljen za turizam. Sve naše kuće i ljudi koji su se u to vreme bavili turizmom to su bile seljačke kuće bez WC-a ili sa WC-om u dvorištu i tako.“ (S_4: 17-21)

Odnos prvih gostiju prema okolišu koristeći turističke resurse je bio pozitivan, što potvrđuju svi sugovornici. Strani gosti koji su dolazili bili su oduševljeni okolišem i prirodom u Tisnom te su znali to cijeniti. Razlog tome je taj što su prvenstveno došli uživati u suncu i moru ne zagađujući na bilo koji način kopno i more radi vlastite dobrobiti, ali i dobrobiti domaćina.

„Normalno da su oni, ti turisti su bili oduševljeni sa prirodom i sa okolišem i ja pretpostavljam da je njihov odnos prema tim resursima okoliša bio više nego pozitivan s obzirom da su došli tu da bi vidili nešto, da bi osjetili nešto, da bi se kupali u moru, onda je bilo i čisto more, nije bilo kao što je danas. I normalno da su se prema tom resursu odnosili drugačije nego što se danas odnose ljudi prema okolišu.“ (S_4: 25-29)

Ono što sugovornik_3 ističe kao bitno je činjenica da su gosti u šezdesetim i sedamdesetim godinama uglavnom dolazili javnim prijevozom te su bili stacionirani, odlazili na plaže i eventualno šetnje. Pretežno su bili smješteni blizu obale te su odlazili na kupanje s djecom ne ostavljajući nikakvo smeće po plaži. Bili su svjesni ljepote okoliša, a i bilo je jako malo smeća u to vrijeme.

„Uglavnom su bili na području tu negdje u neposrednoj blizini, kupajući se i na taj način nisu niti... i ono što su odnijeli vratili su natrag u smeće jer eto nigdje okolo čak nisu imali što ni za baciti. Nije bilo toliko plastike, nije bilo papirnate ambalaže, plastične ambalaže i svih strašnih veselja koje danas imamo. Danas je već druga priča.“ (S_3: 38-41)

Nakon odgovora sugovornika zaključuje se da je turistički razvoj Tisnog započeo u prvoj polovici prošlog stoljeća dolaskom prvih inozemnih gostiju, prvo iz Češke pa onda i iz

ostalim zemalja srednje Europe. Razvile su se turističke djelatnosti iznajmljivanja apartmana i hotelijerstvo te se to održalo sve do današnjih dana. U prošlosti, baveći se turizmom, lokalno stanovništvo brinulo o okolišu te ga je znalo cijeniti. Isto tako i gosti su se pozitivno odnosili prema okolišu, ali je i bila manja mogućnost njegovog zagađenja zbog manjeg prometa te manjeg broja ambalaže nego što je to danas.

6.2. Prednosti i nedostaci bavljenja turizmom u Tisnom

Što se tiče prednosti bavljenja turizmom u Tisnom u proteklim godinama sugovornici kao najznačajnije prednosti ističu ekonomsku prednost te prednost stapanja kultura domaćina te njihovih gostiju. Također naglašavaju prednost u vidu razvoja nekih drugih djelatnosti kao i spoj poljoprivrede i turizma koji dodatno pridonosi isplativosti bavljenja turizmom u Tisnom.

„Pa u prvom redu su to ekonomske, kroz povećanje životnog standarda svih sudionika uključenih u turističku djelatnost, sociološke i kulturološke, tj. prihvaćanje različitosti, navika i običaja iz svih emitivnih zemalja koje su bitne za turizam u Tisnom. Isto tako upoznavanje drugih zemalja i kultura kroz putovanja lokalnog stanovništva ako im omogućuje prihod od bavljenja turizmom.“ (S_1: 28-32)

„Ponajprije dodatni izvor novčanih sredstava za lokalno stanovništvo, dizanje svijesti o važnosti sudara kultura domaćina i turista, uspon na kraju krajeva i kulture kod domaćina.“ (S_5: 19-20)

Sugovornik_3 govori o tome kako su gosti danas za razliku od prije orijentirani i na obilazak okolnih područja, a tu je izuzetno bitan mobilni faktor svakog pojedinca. Tu leži još jedna prednost u smislu ponude prijevoznih sredstava gostima.

„Najprije dolaze automobilima većinom, zatim tu gdje jesu imaju gdje bicikl iznajmiti ili dovesti na tom autu svoj vlastiti. Postoji mogućnost iznajmljivanja skutera i obilazak otoka

ili neposredne blizine tu na kopnu, pojedinih lokaliteta koji im se čine zanimljivi. Imamo ih tu u kraju. I na moru iznajmljivanje brodica ili eventualno dolaze brodom.“ (S_3: 53-56)

Osim iznajmljivanja soba turistima, ono što sugovornik_4 ističe kao bitno je i ponuda određenih poljoprivrednih proizvoda svojim gostima, budući da se ljudi u Tisnom dosta bave i poljoprivredom.

„Ali oni nisu vidili prednost samo u tome da mogu primiti goste, nego su vidili i prednost u tome da mogu i svoje proizvode plasirati tim ljudima da kupe. Ljudi su se bavili poljoprivredom, imali su ulje, imali su vino, imali su šta ja znam razne poljoprivredne proizvode i tako dalje. Sve što su mogli proizvesti to su praktički i plasirali u turizmu.“ (S_4: 42-45)

Nasuprot pozitivnih strana bavljenja turizmom u Tisnom od sugovornika sam htio doznati i koji su to nedostaci koji se javljaju i negativno odražavaju na samu kvalitetu turizma. Svi sugovornici se jednoglasno slažu da je glavni i najvažniji nedostatak u tome što nedostaje infrastrukture, kanalizacije i odvodnje. Žele da se taj problem što prije riješi zbog kvalitete života turista koji posjećuju Tisno i borave u njemu, ali i zbog domaćeg stanovništva koje se već godinama suočava s tim problemom. Sugovornik_1 kao još jedan bitan nedostatak navodi i slabiju popunjenost privatnog smještaja za vrijeme produljenja sezone.

„Pa možemo slobodno kazati, znači, da u prvom redu nedostatak infrastrukture, tj. kanalizacije i odvodnje, ali kako je ovih zadnjih dana ishodovana građevinska dozvola za gradnju sustava odvodnje, ali radit će se iz sredstava europskih fondova. Kao drugo, izuzetna sezonalnost turizma jer privatni smještaj je slabije generiran produljenjem sezone.“ (S_1: 35-38)

Nadalje sugovornik_2 i sugovornik_3 ističu problem odlaganja otpada od strane turista. Najčešće ne odlažu otpad na za to predviđena mjesta te se zna nakupiti gomila plastike

te raznih drugih otpadaka koji ne daju baš pozitivnu sliku turizma. Međutim, uvijek ima i iznimaka te pojedini turisti su svjesni štete za okoliš te uredno zbrinjavaju svoj otpad gdje god se nalazili.

„Nedostaci bavljenja turizmom su ti što recimo ekološki je dosta danas opterećeno naše područje, more i kopno odlaganjem za na to nepropisnim mjestima. Najprije, prije svega plastične ambalaže od strane gostiju, turista, naravno ne svih. Ima ih i ljudi koji sa sobom po desetke kilometara nose ambalažu da bi je uredno za na to predviđeno mjesto odložili.“ (S_3: 62-65)

Još jedan bitan nedostatak koji navodi sugovornik_4 je taj što u Tisnome nedostaje događaja i turističkih sadržaja koji bi poboljšali i produžili turističku sezonu.

„Mi smo pojedinačno, ali i skupno uložili jako puno u turističke kapacitete i kod nas je u Tisnom bujao taj apartmanski turizam, međutim došlo je do neke granice gdje ti ne možeš više napuniti te kapacitete s obzirom da se ništa ne događa šta se tiče drugih sadržaja. U Tisnome fale jednostavno sadržaji, sadržaji koji će produžiti turističku sezonu, i predsezonu i postsezonu. A da ne govorimo da fali turističkih sadržaja i u sezoni.“ (S_4: 53-57)

Sljedeće što sam nastojao dobiti od sugovornika je usporedba prednosti i nedostataka bavljenja turizmom u 20. stoljeću s onima u proteklih desetak godina. Oni ističu kako je turizam u 20. stoljeću bio obiteljski, tj. turisti su dolazili sa djecom uživati u suncu i moru te su s vremenom postajali sve bliskiji s domaćinima. Danas je situacija drugačija te turisti dolaze s ciljem da što više potroše i u što manje vremena se što bolje provedu. Ostaju kratko kod domaćina te su samo prolazni turisti koji se ne zadržavaju dugo na istom mjestu, a domaćini ih primaju kao goste samo kako bi ostvarili ekonomsku dobit ne razvijajući neke prijateljske odnose. Tu sugovornici vide neke prednosti i nedostatke koji su se mijenjali tokom svih ovih godina.

„Ja mislim da je prednost u 20. stoljeću bila što je to bio više familijarni turizam, svi gosti koji su dolazili su bili svoja familija, svoja obitelj i to je bio neki recimo primjereniji turizam po meni, ljudskiji turizam nego što je ovaj u 21. stoljeću. Sad dolaze ljudi koje ti vidiš samo jedan put i onda ih ne vidiš nikad više. I kad ih vidiš onda se ne odnosiš prema njima nekako kao da su ti familija, nego se odnosiš kao prema nekome tko je došao da mu uzmeš novce. To je nedostatak recimo, a kažem prednost je bila ta šta su ti ljudi bili nekako familijarni, prirasli srcu i vraćali su se.“ (S_4: 67-73)

„Pa danas govorimo o turizmu doživljaja dok je u prošlom stoljeću ipak najbitnije bilo turizam sunca i mora. U prošlom stoljeću možemo govoriti o turizmu kvantitete i jednostavne ponude dok danas govorimo o bitnom unaprijeđenju kvalitete i usluge u svim aspektima turističke ponude. Tj. sve se više približavamo doživljajnom turizmu i održivom tipu turizma.“ (S_1: 44-47)

Sugovornik_3 navodi kako je prednost bavljenja turizmom u prošlom stoljeću bila ta što mještani Tisnog nisu živjeli isključivo od turizma, nego su prihodi od turizma bili samo dodatna zarada uz stalan posao koji su obavljali tokom cijele godine. Danas su ljudi počeli živjeti isključivo od sezone i tu se javlja taj nedostatak bavljenja turizmom proteklih godina zbog toga što izvan sezone ne ostvaruju značajne prihode.

„Dakle radili su ljudi kao industrijski radnici, lučki radnici. Ljudi u nekim drugim granama su obavljali uglavnom svoje redovite godišnje prihode dok je turizam bio dodatak na sve to. Danas je situacija obrnuta, danas ima više onih koji rade u turizmu i za turizam, nego onih koji rade izvan toga i tu je problem ostatka godine, dakle veći dio ostatka godine je bez rada, bez prihoda, bez ostvarivanja nekih prava koji se stiču iz stalnog radnog odnosa i tu je taj neki problem.“ (S_3: 79-84)

Što se tiče otočnih specifičnosti koje govore o prednostima bavljenja turizmom u Tisnom sugovornici stavljaju naglasak na netaknutu prirodu, tj. prekrasne uvale i plaže koje odmah daju veliku prednost jer su dovoljan i jak mamac za inozemne turiste koji ponajviše

radi toga i dolaze na ljetovanje u Tisno. Isto tako u prošlosti priroda nije mogla biti zagađena zbog nepostojanja industrije, odnosno ljudi su se uglavnom bavili poljoprivredom i ribarstvom, a tu leži još dodatna prednost. Zanimljiva specifičnost koju naglašava sugovornik_3 je ta što je otok Murter uskim prolazom skoro pa spojen s kopnom. Na tom je mjestu postavljen tišnjanski most te tako Tisno ima prednost dobre prometne povezanosti što posljedično tome vrijedi i za ostala mjesta na otoku.

„Specifičnosti otoka Murtera s jedne strane su te što je gotovo sastavni dio kopna, znači imamo most koji je kratak i gotovo da i ne odvaja, nego samo spaja otok sa kopnom tako da je dostupnost naše destinacije dosta dobra, povezanost je isto tako sa cestovnim prometom.“ (S_3: 86-88)

Nadalje sugovornik_1 uz netaknutu prirodu ističe još uvijek prihvatljivu izgrađenost te bogatu tradiciju koja krase Tisno kao turističko mjesto. Sugovornik_4 govori o prekrasnim plažama te čistom okolišu koji je bio očuvan jer su se mještani tradicionalno bavili poljoprivredom i ribarstvom.

„Pa za mene su to još uvijek netaknute uvale, prihvatljivi nivo gradnje novih objekata za pružanje usluga u turizmu, tj. možemo reći da je zadržana vizura svih mjesta na otoku ili da nismo u fazi preizgrađenosti. Bogata kulturna, povijesna i pomorska tradicija su svakako u prednosti našeg otoka kad je u pitanju turizam doživljaja. Isto tako blizina dvaju nacionalnih parkova koji su naravno Kornati i Krka, a mamac su za sve putnike.“ (S_1: 49-53)

„Specifičnost našeg otoka je šta s vanjske strane prema otvorenom moru, prema Kornatima ima prekrasne pješčane plaže, a s druge strane da ima šljunčane plaže. To je osobina tog našeg otoka. A onda je specifičnost otoka što na njemu nije bila nikakva industrija razvijena. Ljudi su se bavili uglavnom poljoprivredom i ribarstvom, nije bilo tvornica, nije bilo ničega tako da nije moglo biti ni zagađenja okoline, okoliša. Eto to su neke prednosti otoka.“ (S_4: 89-93)

Zatim sam htio doznati od sugovornika koji su to još nedostaci koji utječu na održivi razvoj turizma u Tisnom. Kao bitne nedostatke uglavnom navode sve veću apartmanizaciju te zagušenost prometom i problem pražnjenja septičkih jama u more.

„Kod nas je najveći nedostatak što smo mi jedno prolazno misto, prolazno, prometno misto zagušeno prometom. Pogotovo zagušeno dizanjem ovog mosta dva puta dnevno i to je smatram ja jedna najveća negativnost ovog mista. S obzirom da to nije mirno misto u kojem se turisti mogu mirno odmoriti. Najprije ih maltretiramo sa zvonima sa zvonika, s druge strane maltretiramo ih sa prometom koji je ovdje neorganiziran.“ (S_4: 48-52)

„A o tome se uvijek nešto priča. Najveći problem je...sprema se i to u visokoj fazi gotovosti je priprema za projekt kanalizacije koji će povući i zamijeniti ove septičke jame i ove fekalce koji znači vade, prazne septičke jame i odlažu, negdje odlažu, tako da taj dio će znatno doprinijeti u poboljšanju ekološke situacije mora i kopna.“ (S_3: 97-100)

Izjave sugovornika govore kako su značajne prednosti bavljenja turizmom u Tisnom ekonomska prednost, zbog dodatne zarade te povezivanje kultura domaćina i gostiju. Također se tu ističe i prednost povezivanja turizma sa poljoprivredom i ribarstvom. Kao bitne nedostatke sugovornici ističu nedostatak infrastrukture te kanalizacije, a kad bi usporedili prednosti i nedostatke u prošlosti i danas tu spominju kako je turizam u prošlosti bio većinom obiteljski, dolazile su obitelji sa djecom te su se razvijali prijateljski odnosi između gostiju i domaćina. To sugovornici vide kao značajnu prednost, a nedostatak je taj što su današnji gosti većinom prolazni te je krajnji cilj samo pokupiti njihove novce. Naposljetku sugovornici ističu prekrasne uvale i plaže te poljoprivredu i ribarstvo kao otočne specifičnosti koje govore o prednostima bavljenja turizmom u Tisnom.

6.3. Promjene i štete u okolišu koje utječu na kvalitetu turizma

Sljedeće na što sam se htio osvrnuti to su promjene i štete u okolišu koje utječu na samu kvalitetu turizma. Sugovornici opet najviše navode problem kanalizacije zbog toga što iz septičkih jama ide sve direktno u more, a posljedično tome javlja se i problem nedostatka ribe u moru. Ribe je sve manje, a more se sve više zagađuje. Također se javlja i problem prevelikog broja apartmana koji zagušuju okoliš jer su izvan sezone prazni, a mještana je sve manje i manje. Sugovornik_5 ističe upravo nedostatak ribe uzrokovan uređenjem obale te postavljenom rasvjetom, ali i opravdava ga pozitivnim stranama.

„Betonizacijom obale uništeni su brojni živi organizmi koji su obitavali u rupama među kamenjem, ali dobili smo lijepu šetnicu. Prevelikim osvjetljenjem ulica i obale poremetili smo prirodni put migracije brojnih riba (cipala, brancina), ali osvijetlili smo prometnice i dobili sigurnost u prometu.“ (S_5: 35-38)

Nadalje sugovornik_2 govori o tome kako promjena i šteta uvijek ima, ali još uvijek nisu prerasle u neke ozbiljnije koje bi davale lošu sliku mjesta turistima koji dolaze ljetovati kao i stanovnicima okolnih mjesta.

„Pa sigurno, sigurno su napravljene, ali mislim da su one još uvijek u okviru dozvoljenoga i da nismo mi svojim nasljednicima napravili takve štete i nadam se da nećemo. Na to moramo paziti i ako netko pomisli i posramiti.“ (S_2: 54-56)

Ono što sugovornik_4 navodi kao veliki problem je upravo spomenuta apartmanizacija te problem otpadnih voda koje idu direktno u more, dok sugovornik_3 uz otpadne vode opet naglašava nedostatak ribe.

„A ja bi reka da su promjene i štete koje su učinjene okolišu upravo ova apartmanizacija, s obzirom da se gradilo i s brda i s dola bez ikakvih planova, bez ikakvog

reda. Nastalo je to što je nastalo i to je veliki broj apartmana, veliki broj kuća tako da ima sve manje stanovništva, a sve više kuća. I normalno da se to sada odražava na kvalitetu turizma jer mi smo došli u jednu situaciju gdje naša infrastruktura ne može izdržati više tu gradnju, pogotovo što se tiče otpadnih voda jer mi nemamo kanalizaciju, mi nemamo prihvatljivu odvodnju voda.“ (S_4: 103-108)

„Ono što sigurno utječe to je sve veći broj ljudi koji borave ovdje bez sustava kvalitetne odvodnje i kanalizacijskog sustava. Sve nam odlazi u more tako da...ili direktno ili indirektno dolazi u doticaj s morem. Tu sad govoriti o nekim elementima koji su direktno utjecali to ovog časa stvarno ne mogu, to je stvar analize, ali činjenice jesu da u moru ima sve manje ribe, da u moru ima nekih vrsta sve manje, da neke invazivne vrste se pojavljuju u moru i okolišu tako da eto jednostavno očito ima nekog utjecaja.“ (S_3: 113-118)

Svojim sugovornicima sam također postavio pitanje vezano za buku te njen utjecaj na zadovoljstvo mještana te kvalitetu turizma u Tisnom. Htio sam doznati smeta li uopće buka i što sugovornici misle o tome jer je poznato da se u Tisnom zadnjih godina razvijao i festivalski turizam koji sa sobom donosi i određenu razinu buke. Većina sugovornika se slaže da buka ne predstavlja preveliki problem te da je još uvijek na primjerenom razini, a ako se želimo baviti festivalskim turizmom i zaraditi od njega trebamo i pretrpiti buku koja je sastavni dio takvog tipa turizma.

„Osobnog sam mišljenja da je razina buke na prihvatljivoj razini jer turizam u Tisnom se ne dešava pod nazovimo tako staklenim zvonom kao primjerice u resortima, već je on dinamičnog karaktera te kao takav podrazumijeva i određenu razinu buke. Ako je buka problem ima i turističkih objekata u Lici, Mrežnici, npr. Kupi, gdje nema buke te turisti mogu uživati u savršenom miru i odmoru bez buke.“ (S_1: 69-73)

Sugovornik_4 je pak mišljenja da je kvaliteta turizma jako narušena bukom koja proizlazi iz festivala, a to osobito teško podnose stariji ljudi jer im to predstavlja jednu vrstu napora.

„Kvaliteta turizma u Tisnom je jako narušena, jako narušena, upravo s ovom bukom. Mislim mi imamo stvarno i povećanje ove godine turista u Tisnomu. Prosječno brojimo više noćenja, nego što smo imali dosada. Znači da zahvaljujući i Garden festivalu je došlo kod nas više gostiju, nego što je možda u druga mjesta, ali normalno da to lokalnom stanovništvu nije ono što je bilo prije. Pogotovo starijim ljudima to su dva mjeseca koja su stvarno naporna.“ (S_4: 120-124)

Nadalje, sugovornik_3 navodi kako buku zaista moramo prihvatiti ako se želimo baviti turizmom, ali i da bi trebalo sankcionirati one koji krše zakon na način da prenose buku na cjelokupan okoliš. Tu uglavnom govori o kafićima koji proizvode ogromnu količinu buke koja smeta okolnom stanovništvu.

„Bavimo li se turizmom moramo neke stvari i prihvatiti, međutim imamo i tu, ja osobno imam nekih primjedbi na način kako se ta buka širi, a to je da je na javnim površinama zakon odredio kako se stvari događaju, odnosno kako se stvari trebaju odvijati, međutim sankcija za to nema, a oni koji proizvode buku ne idu za tim da to lociraju na svoju površinu, na površinu na kojoj oni rade, već to rasprše po cijelom okolišu i onda imamo zagađenje bukom od strane jednog, dva, pet, deset lokala koji su u neposrednoj blizini, na taj način dozivajući goste, a ustvari sa količinom buke vrlo ih često odbijaju od sebe.“ (S_3: 126-132)

Zatim sljedeće što me zanimalo je upitati sugovornike postoje li u turističkoj sezoni štete prouzrokovane ekološkim zagađenjem. Tu su mišljenja uglavnom podijeljena jer dio sugovornika uočava štete u okolišu te osuđuje one koji ne rješavaju probleme vezane uz to i nemarno se odnose prema svojoj okolini. S druge strane dio sugovornika ne vidi nikakve značajnije štete u posljednje vrijeme, ali i upozorava da tako treba i ostati te educirati lokalno stanovništvo o važnosti zaštite okoliša.

„Tu da kažem nekih drastičnih situacija nema. Nisam vidio zadnjih godina, zadnje desetljeće nešto što bi bilo kao eto ispuštanje nečeg u more ili ne znam u zemlju tako da

velim...a posljedica su turizma tako da tu stvarno ne mogu ništa reći jer nisam takve stvari u našem kraju uočio.“ (S_3: 145-148)

„Pa u proteklih osam godina koliko ja vodim ovu turističku zajednicu nisu zabilježena nikakva ekološka zagađenja na otoku. Ista se nisu događala ni prije mene. Zadnje što se dogodilo je znači 1984. godine kada se havarijom broda Brigita Montanari onečistilo more kod otoka Kukuljari, tj. i Murterski kanal zajedno s time. U mistu nema ekološkog zagađenja koje proizvodi turistička djelatnost. Mišljenja sam da treba više educirati nautičare koji u našem akvatoriju su u velikom broju, a u prvom redu da ne ispuštaju fekalije u more, da ne bacaju nerazgradiv otpad u svaku uvalu u kojoj se zadržavaju.“ (S_1: 76-82)

Sugovornik_4 uglavnom ističe problem zagušenog prometa koji u velikoj mjeri zagađuje okoliš zbog toga što kolone auta ispuštaju svoje ispušne plinove u atmosferu te tako svaki puta iznova.

„Normalno da postoje štete sa ovim zagađenjem sa septičkim jamama, sa zagađenjem sa prometom. Normalno ja sam se isto žalio na to, ali izgleda da niko ne sluša više to. Ovdje kad se most dignu onda pola sata kolona čeka za spuštanje mosta. Tih pola sata niti jedan auto ne ugasi motor. Znači oni žele imati klimu, sjediti u autu i pola sata zagađivati okoliš i usmrđiti ovo sve okolo. Umjesto da izađu fino vani iz auta, ugase auto, prošetaju malo rivom ili pogledaju malo, zainteresiraju se za most koji se diže, brodove koji prolaze.“ (S_4: 138-143)

Na pitanje na koji način gradnja novih turističkih objekata utječe na održivi razvoj turizma sugovornici većinom odgovaraju kako je još uvijek sve pod kontrolom te da izgradnja novih hotela, apartmana i villa još uvijek ne šteti okolišu u nekoj značajnijoj mjeri. Međutim, naglašavaju da svaki novi objekt mora biti sagrađen prema propisima i pravilima struke kako bi zaštitio okoliš od štetnih utjecaja uzrokovanih prekomjernom gradnjom.

„Pa moj je stav da se tu stvarno treba paziti i dosada je to sve pod kontrolom. Ne bi smjeli dobiti tzv. španjolske slučajeve. Znači hoteli da, kuće za stanovanje da. Ville za iznajmljivanje i apartmane tu bi nekad trebali reći stop. Osim domaćih ljudi koji su domicilni njima da, ali ne dozvoliti sada dospijev izgradnje apartmana pod svaku cijenu. To će biti pogubno. Turistički sadržaji, hoteli, šta više to bolje. Uz naglasak da postoji infrastruktura i da se prilagode okolnostima u koje dolaze.“ (S_2: 78-83)

Sugovornik_1 i sugovornik_4 ističu kako Tisnom jako nedostaje jedna marina koja bi sigurno produžila predsezonu i postsezonu kao i hotelski kompleks koji bi se po mogućnosti mogao baviti čak i zdravstvenim turizmom jer Tisno ima izvrsne uvjete za takav tip turizma.

„Po mom mišljenju u Tisnom još ima dovoljno prostora za gradnju jedne marine na predjelu Luke, ili lučice te većeg hotelskog kompleksa na predjelu Jazine što bi zadovoljilo sve norme kada govorimo o održivom turizmu jer svaki veći objekt mora biti sagrađen po pravilima struke, a time svaki mora imati studiju utjecaja na okoliš kao garanciju provođenja ekoloških standarda. No, svjedoci smo danas da se to često zloupotrebljava.“ (S_1: 94-98)

„Znači i jedan hotel koji bi se bavio eventualno čak i zdravstvenim turizmom s obzirom da mi imamo uvjete i za zdravstveni turizam. Imamo predivne uvjete za zdravstveni turizam, bolje nego ijedno drugo mjesto. S obzirom na ljekovito blato mi bi mogli sa zdravstvenim turizmom jako dobiti, s obzirom da se zdravstveni turizam ne odvija samo u sezoni, nego i u zimi, u proljeće, u jesen.“ (S_4: 169-173)

Prema navedenom dolazi se do zaključka da su glavne štete za okoliš proteklih godina pražnjenje septičkih jama direktno u more te prevelika apartmanizacija. To sugovornici ističu kao najbitnije probleme jer u velikoj mjeri štete okolišu te daju lošu sliku pred očima gostiju koji dolaze u Tisno. Također govore i o velikom problemu buke koji nastaje sve većim dolaskom mladih gostiju željnih dobre zabave, a na to su posebno osjetljivi mještani starije životne dobi. Naglašavaju i problem pojačanog prometa za vrijeme turističke sezone koji dovodi do sve veće količine ispuštenih ispušnih plinova koji štete okolišu. Na kraju ističu

kako sve veća gradnja apartmana zagušuje okoliš te u budućnosti treba gradnju svakog objekta dobro isplanirati.

6.4. Ideje i planovi za budućnost održivog razvoja turizma

Zaključno što sam htio doznati od svojih sugovornika je budućnost održivog razvoja turizma u Tisnom. Prvo sam ih upitao koji su to uopće primarni planovi za budućnost održivog razvoja turizma. Kao najvažnije planove navode izgradnju kanalizacije te ograničavanje prekomjerne gradnje turističkih objekata. Cilj će biti graditi objekte koji će imati neku značajnu funkciju za turizam, a to su primjerice objekti zdravstvenog te zabavnog turizma koji će zainteresirati domaće i inozemne goste, ali i produžiti turističku sezonu. To će za samo lokalno stanovništvo jako puno značiti jer će se u manjoj mjeri trebati oslanjati na poslove izvan sezone koji su trenutno ključni za dodatnu zaradu bez koje većina stanovništva ne bi mogla pristojno živjeti.

„Kao primarni planovi za budućnost održivog razvoja turizma ističu se izgradnja kanalizacije i ograničavanje nove gradnje.“ (S_5: 54-55)

Sugovornik_1 ističe kao planove gradnju minikampova te smanjenje broja malih iznajmljivača dok sugovornik_4 govori o važnosti zabavnih i zdravstvenih kapaciteta za bolju turističku ponudu i promidžbu mjesta.

„Pa po mom skromnom mišljenju to bi bilo stavljanje u funkciju turizma i uže strane otoka Murtera po načelima održivog razvoja turizma. Znači u vidu nekih malih turističkih objekata obiteljskog tipa, minikampova ili slično, koji ne bi narušili lokaciju koja je još netaknuta bilo kakvim vidom gradnje. Danas je to samo resurs, ali ga treba početi koristiti na dobrobit lokalnog stanovništva, smanjenjem broja malih iznajmljivača koji ruše standard kvalitete obiteljskog smještaja, uvođenjem bolje standardizacije i kontrole istih.“ (S_1: 104-109)

„Sve te zabavne kapacitete moraš imati jer bez toga nama turizma zimi nema. Jedino malo turizma može biti od ovih ljudi što dolaze u marine u svoje brodove, ili popraviti, ili vidjeti svako svoj brod pa onda dva dana, tri zauzmu privatni apartman. To može biti nekakvo produženje sezone. Ili recimo ako imaš neke zdravstvene kapacitete u hotelu pa ne mogu stati svi u hotel onda mogu neki naši apartmani biti kao detananse tog hotela i koristiti te zdravstvene kapacitete u hotelu. To je isto jedan vid proširenja sezone, ali mora se nešto imati da se sezona može produžiti jer mi od dva mjeseca u sezoni ne možemo živjeti.“ (S_4: 200-206)

Sljedeće što me zanimalo je kako uopće dovesti više inozemnih turista koji donose značajniju zaradu od turizma i pomažu u njegovom promicanju. Tu svi sugovornici daju različite odgovore jer svatko od njih ima neko svoje mišljenje i viziju kako poboljšati turizam u Tisnom. Turističku ponudu treba povećati na razne načine i svim dobnim skupinama je cilj ponuditi ono što ih zanima. Sugovornik_4 ističe kako smo jedan način već iskoristili i doveli značajan broj turista u Tisno. Međutim, tu se uglavnom radi o zabavnom, pa moglo bi se reći i partijanerskom tipu turizma i mladima koji dolaze zabaviti se te je cilj poboljšati ponudu turistima starije životne dobi koji dolaze s ciljem da se odmore i uživaju u suncu i moru.

„Eto jedan način smo mi iskoristili. To je ovaj Garden Festival. Znači na taj način smo mi doveli daleko više turista u Tisno, nego što smo ikad imali. Znači po desetak tisuća turista prođe samo kroz taj Garden Festival. To je jedan način, ali malo prije smo nabrojali i druge načine. Pogotovo nama bi trebali biti zanimljivi penzioneri. Penzioneri su ljudi koji imaju vremena, penzioneri su ljudi koji imaju i novaca, penzioneri su ljudi kojima treba promjena malo, i zraka i okoline. Ali mi moramo ulagati u kapacitete gdje će oni imati što raditi kad dođu kod nas.“ (S_4: 210-216)

Nadalje, sugovornik_5 navodi kako je bitno produljiti sezonu i to na način da se turizam poveže sa poljoprivredom i ribarstvom.

„Produljenjem sezone, spojem turizma i poljoprivrede i ribarstva. U predsezoni bi bio fokus na ribarstvo, u rujnu na branje vinove loze, u listopadu i studenom na branje maslina. Također i otvaranjem što više OPG-ova, farmi, plantaža, maslinika.“ (S_5: 58-60)

Sugovornik_1 pak govori o tome kako treba poboljšati turističku ponudu u vidu razvoja zdravstvenog i sportskog turizma koji donose veliku zaradu i pomažu u promicanju turizma u Tisnom.

„Pa u prvom redu bi bilo to povećanje kvalitete usluge i standarda u svim aspektima turizma, razvoj visokoprofitabilnih grana turizma kao što su npr. zdravstveni turizam koji možemo imati u uvali Makirina koji za sobom vuku goste više platežne moći, a smanjuje se zagušenost destinacije kakva je sad. Isto tako gradnja i uređenje mreže biciklističkih staza, njihova standardizacija i brandiranje jer je Tisno idealno mjesto za sportski turizam, pogotovo sportove na vodi jer već imamo tu pripreme sportaša u predsezoni i postsezoni.“ (S_1: 112-117)

Zatim mi je bilo bitno doznati kakav je uopće značaj gradnje novih turističkih objekata za kvalitetu samog turizma te kakav bi bio utjecaj na prirodnu sredinu. Sugovornici ističu kako je značaj velik zbog zaštite lokalnog stanovništva i sprječavanja preizgrađenosti jer bi se gradili manji kampovi i hoteli te objekti zdravstvenog i zabavnog turizma koji bi imali pozitivan utjecaj na prirodnu sredinu jer bi unijeli malo optimizma među domaće stanovništvo od kojeg dobar dio nije baš u zavidnoj financijskoj situaciji. Također je bitno naglasiti da bi bili većinom na periferiji zbog rasterećenja samog središta mjesta.

„Pa u prvom redu su to hoteli visoke kategorije sa najvišim standardima, kampovi obiteljskog tipa, manji broj jedinica na južnoj strani otoka Murtera, golf tereni te objekti zdravstvenog turizma.“ (S_1: 120-122)

„Za kvalitetu turizma nama bi trebali kapaciteti koji će biti uglavnom na periferiji. Znači da su to mali hotelići, eventualno apartmanska naselja koja nisu veliki kapaciteti, da to bude obiteljski, simpatično, ali da bude visoke kategorije, treba biti visoke kategorije. Znači nama trebaju kapaciteti marine i nama trebaju kapaciteti zabavnog karaktera. Ja mislim da bi utjecaj na prirodnu sredinu bio pozitivan jer donio bi malo optimizma u misto. Šta više ljudi to i više movinga, to više prometa svugdi i normalno smiješak onda ljudima na licu jer vide svoju svjetliju budućnost, optimisti, a ne ovako ne zna di će sobom, nema nidi posla, nema šta raditi, pogotovo u zimi pa onda ide malo na ribarenje, malo vamo malo namo pa se onda izgubi čovik.“ (S_4: 219-227)

„Zbog zaštite domicilnog stanovništva, a i preizgrađenosti. Zabrana gradnje novih apartmana. Samo gradnja obiteljskih kućica s dvije do tri sobe i bazenom visoke kvalitete za goste visoke platežne moći. Naglasak treba biti na njegovanju tradicije i kulture domaćina.“ (S_5: 63-65)

Na samom kraju sam svojim sugovornicima postavio pitanje o težnji za očuvanjem okoliša i prirodnih bogatstava te koje su ideje koje bi pomogle da se to ostvari. Svi sugovornici se slažu u tome da je okoliš jedno veliko bogatstvo te temelj našeg turizma. Prema tome trebamo ga znati čuvati te svi objekti moraju biti izgrađeni prema planu i s ciljem da zaštite okoliš.

„Naravno mi moramo težiti očuvanju okoliša jer sve što se gradi, sve što se radi mora biti napravljeno na način da očuva okoliš. Ne možeš ti graditi više kao što se prije gradilo. Npr. septička jama i onda nebetonirana pa sve ide u zemlju i onda kroz zemlju u more. To ne može, mi trebamo napraviti sve da se očuva okoliš, a pogotovo graditi na način da to bude planski, da ne bude stihijski kao što je to dosad bilo. Da sve to bude planski, da se zna gdje šta dolazi i što se more graditi na čemu. A ideje su da za sve normalno trebaju postojati planovi pa i kažem za gradnju trebaju postojati planovi, za promet trebaju postojati planovi kao i za turizam. Znači bez jednog planskog rada nema sriće.“ (S_4: 233-240)

Na temelju izjava svih sugovornika krajnji zaključak je da Općina Tisno ima svijetlu budućnost u smislu razvoja cjelokupnog turizma. Sugovornici vide kako Općina ima velike potencijale da poboljša i proširi turističku ponudu i na ostale, pa i one visokoprotabilne grane turizma. U budućnosti bi se mještani trebali još više brinuti o potrebama gostiju te sama Općina ima zadatak ulagati u turizam, educirati svoje mještane i na taj način ih usmjeravati prema održivom razvoju turizma.

7. Zaključak

Provedeno kvalitativno istraživanje ispituje potencijale za održivi oblik turizma te njegov razvitak u mjestu Tisno. 5 sugovornika je činilo namjerni uzorak u ovom istraživanju. Korišten je polu-strukturirani intervju kao kvalitativna metoda istraživanja. Sugovornici govore o svojim mišljenjima situacije u tišnjanskom turizmu jer imaju dugogodišnje iskustvo rada u turističkim djelatnostima, a također se dotiču okoliša i mještana koji su isto tako pod utjecajem turističkog razvoja. Nakon što su sugovornici dali svoje odgovore dolazi se do zaključka da tišnjanski turizam svakim danom sve više napreduje. Razlozi tome su: more, sunce, mir te prekrasne uvale i plaže. Međutim, uz sve ove prednosti javljaju se i određeni nedostaci. Glavnim nedostacima sugovornici smatraju skromnu turističku ponudu, nedostatak infrastrukture, u prvom redu kanalizacije te preveliku apartmanizaciju kao i zagušenost prometom. Tisno se na počecima bavljenja turizmom isticalo kao destinacija obiteljskog turizma dok se posljednjih godina ističe i kao destinacija zabavnog turizma što je uvelike pridonijelo razvoju turizma i proširenju ponude u samom mjestu. Međutim, Tisno je i mjesto velikih potencijala za razvoj i ostalih profitabilnih grana turizma kao što su: zdravstveni, sportski turizam pa i ostali tipovi zabavnog turizma. To se u budućnosti treba više iskoristiti radi bolje turističke ponude te sveukupne slike mjesta. Razvoj turizma u Tisnom je imao velik značaj za promjene u samom mjestu, a one se vide u raznovrsnijoj turističkoj ponudi i povećanju smještajnih jedinica, ali uz problem preizgrađenosti i prevelike apartmanizacije. Zbog toga se jasno vide razlike u turizmu kakav je bio nekad i kakav je danas.

Mještani Tisnog se u sve većoj mjeri bave turizmom i zadovoljni su na koji se način on razvio posljednjih godina, ali navode kako ga uvijek iznova treba unaprijediti. Pozitivan je njegov utjecaj na kvalitetu života lokalnog stanovništva jer mještanima pruža dodatnu zaradu, a neki pojedinci od svojih prihoda od turizma uspiju pristojno živjeti i izvan sezone. Pojedini sugovornici ističu i prednost doticaja kulture mještana sa stranim kulturama, ali i navode kako

bi jedna od prednosti trebala biti povezivanje tradicionalnih djelatnosti sa turizmom, odnosno da se gostima nude tradicionalni poljoprivredni i ribarski proizvodi. Međutim, sugovornici ističu i pojedine negativne stvari bavljenja turizmom poput onečišćenja okoliša otpadnim vodama, sve veće buke i zagušenosti prometom za vrijeme turističke sezone.

Turizam utječe na okoliš u Tisnom na način što se gradi sve veći broj apartmana zbog potreba smještaja mnogobrojnih turista koji dolaze posljednjih godina te samim time i dobre zarade. Sugovornici su mišljenja kako je potrebno zaštititi okoliš sagledavajući održivi razvoj turizma. Bitno je podučavati lokalno stanovništvo o važnosti zaštite okoliša od strane Općine Tisno jer bez zaštite okoliša nema ni veće kvalitete turizma.

Glavni problemi koji se javljaju tijekom turističke sezone u Tisnom su: nedostatak kvalitetne odvodnje, velika količina buke te povećani promet koji zagušuje i zagađuje mjesto. Mještani se svake godine sve više trude oko očuvanja okoliša, ali bi to trebalo biti na znatno višem nivou. Tisno kao mjesto ima velike mogućnosti, ali se treba više fokusirati na određene aktivnosti poput ulaganja u infrastrukturu te održive oblike turizma. Sugovornici vide svijetlu budućnost turizma u Tisnom. U narednim godinama Tisno bi trebalo povećati svoju turističku ponudu i to izgradnjom zabavnog i zdravstvenog centra te hotela visoke kategorije, ali i uređenjem sportskih terena te biciklističkih staza. Time bi se stvorile mogućnosti ostvarivanja ekonomskih dobiti lokalnom stanovništvu ali i otvaranje nova radna mjesta koja bi osigurala zapošljavanje i ostanak mladih, radno sposobnih ljudi u mjestu što bi riješilo jedan od najvećih problema hrvatskih otoka a to je problem stalne depopulacije koja se događa i u Tisnom.

Nadalje, tema održivog razvoja turizma dosada nije u značajnijoj mjeri bila istraživana te zato ovo istraživanje ima i svoje nedostatke. Uz uporabu ovog rada u budućnosti bit će potrebno i povećati uzorak. Da bi se Tisno tijekom nadolazećeg vremena moglo ravnopravno natjecati sa ostalim turističkim destinacijama u županiji, trebalo bi se riješiti onog štetnog utjecaja turizma i njegovog razvitka, kao što bi trebalo i poboljšati ponude u turizmu, a u svemu tome mogu pomoći rezultati ovog istraživanja.

8. Prilozi

8.1. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Ime sugovornika/ce: _____

Istraživač/ica: _____

1. Pristajem sudjelovati u istraživanju. Obaviješten/a sam o pojedinostima istraživanja i o njima posjedujem odgovarajuće pisane i usmene informacije.
2. Ovlašćujem istraživača/icu da koristi podatke dobivene putem intervjua.
3. Potvrđujem da:
  - a) Razumijem da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
  - b) Podaci intervjua bit će korišteni isključivo u svrhu ovog istraživanja.
  - c) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema etičkim pravilima znanstvenog rada.
  - d) Obaviješten/a sam da će intervju biti sniman diktafonom i transkribiran.
  - e) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati podatke koji bi mogli ukazivati na moj identitet.
  - f) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na primjeren način.

Potpis: _____ Potpis: _____

(Sugovornik/ca)

(Istraživač/ica)

Mjesto i datum: _____

8.2. Protokol

1. Kada i kako se počeo razvijati turizam u Tisnom?
2. Koje su bile značajne turističke djelatnosti kroz povijest razvoja turizma?
3. Kakav je bio odnos lokalnog stanovništva prema okolišu baveći se turizmom?

4. Kakva je bila struktura gostiju na počecima bavljenja turizmom u Tisnom?

5. Kakav je bio odnos prvih gostiju prema okolišu koristeći turističke resurse?

1. Koje su značajne prednosti bavljenja turizmom u Tisnom u proteklim godinama?

2. Koji su nedostaci bavljenja turizmom u Tisnom koji se negativno odražavaju na njegovu kvalitetu?

3. Kako biste usporedili prednosti i nedostatke bavljenja turizmom u 20. stoljeću s onima u proteklih desetak godina?

4. Koje otočne specifičnosti govore o prednostima bavljenja turizmom u Tisnom?

5. Koji su nedostaci bavljenja turizmom koji utječu na održivi razvoj turizma u Tisnom?

1. Koje su promjene i štete učinjene okolišu proteklih godina i kako se odražavaju na kvalitetu turizma i turističku ponudu?

2. Smeta li buka prouzrokovana povećanim priljevom turista i na koji način utječe na zadovoljstvo lokalnog stanovništva? Je li time narušena sama kvaliteta turizma u Tisnom?

3. Postoje li i koje su štete prouzrokovane ekološkim zagađenjem za vrijeme turističke sezone? Kakvo je Vaše mišljenje o tome?

4. Na koji način gradnja novih turističkih objekata utječe na održivi razvoj turizma? Ako ih ima, koje su štete u okolišu time uzrokovane i kakav je Vaš stav o tome?

1. Koji su primarni planovi za budućnost održivog razvoja turizma?

2. Na koji način bi se moglo dovesti više inozemnih turista koji donose profit i pomažu u promicanju turizma?

3. Kakav je značaj gradnje novih turističkih objekata za kvalitetu turizma? Koji su to objekti i kakav bi bio njihov utjecaj na prirodnu sredinu?
4. Na koji način i hoće li se težiti očuvanju okoliša i prirodnih bogatstava? Koje su ideje koje bi pripomogle toj realizaciji?

9. Popis literature

Bačić, Lucija, Kitić, Maja, Miljak, Toni (2012). „Ekoturizam kao poticaj razvoja poduzetništva u turizmu na primjeru Republike Hrvatske“, *Učenje za poduzetništvo*, 2 (2): 323-331.

Blažević, Branko, Vuković, Tanja (2001). „Mogućnosti turizma u rješavanju problema nezaposlenosti“, *Tourism and hospitality management*, 7 (1-2): 21-36.

Cifrić, Ivan (2003). „Okoliš i održivi razvoj“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 12 (3-4): 601-604.

Cifrić, Ivan (2012). *Leksikon socijalne ekologije*. Zagreb: Školska knjiga.

Čavlek, Nevenka, Vukonić, Boris (2001). *Rječnik turizma*. Zagreb: Masmedia.

Čmrlec, Antonela, Geić, Jakša, Geić, Stanko (2010). „Zdravstveni turizam egzistencijalna potreba u suvremenom društvu“, *Informatologia*, 43 (4): 317-324.

Črnjar, Mladen (2002). „Ekonomika i politika zaštite okoliša“, *Ekonomski pregled*, 53 (1-2): 226-229.

Galičić, Vlado (2015). „Turizam u Republici Hrvatskoj – istine i zablude“, *Informatologia*, 48 (1-2): 78-94.

Geiger Zeman, Marija, Zeman, Zdenko (2010). *Uvod u sociologiju (održivih) zajednica*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Gregorić, Marina (2013). „Učinak cjeloživotnog učenja na održivi razvoj turističke destinacije“, *Učenje za poduzetništvo*, 3 (1): 155-164.

Hajdinjak, Kristina (2017). *Ruralni turizam u funkciji ruralnog razvoja*. Split: Sveučilište u Splitu.

Istraživanje „Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Ljeto 2017.“, <https://hrturizam.hr/objavljeni-rezultati-istrazivanja-stavovi-potrosnja-turista-u-hrvatskoj-tomas-ljeto-2017/> (06.02.2018.)

Jadrešić, Vlatko (2001). „Ekološki konflikti i posljedice u turizmu“, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 10 (1-2): 77-89.

Jeličić, Sandra, Petrović, Martina, Sunara, Živana (2013). „Održivi turizam kao konkurentna prednost Republike Hrvatske“, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4 (1): 83-88.

Kantar, Sandra (2016). *Razvoj održivog ruralnog turizma: potencijali Koprivničko-križevačke županije*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Karajić, Nenad (1999). „Vrijednosne preferencije kao determinante ekološkog ponašanja u Hrvatskoj“, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 8 (1-2): 1-21.

Korošec, Lorena, Smolčić Jurdana, Dora (2013). „Politika zaštite okoliša – integralni dio koncepcije održivog razvitka Europske unije“, *Ekonomski pregled*, 64 (6): 605-629.

Kružić, Nevja (2004). „Turizam i okoliš“, *Tourism and hospitality management*, 10 (2): 97-100.

Kušen, Eduard (2001). „Turizam i prostor: klasifikacija turističkih atrakcija“, *Institut za turizam*, 1 (21): 1-12.

Milas, Goran (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.

Petrić, Mirko (2016/2017) Kvalitativne metode istraživanja. Sveučilište u Zadru. Odjel za sociologiju. Zadar. Ak. god. 2016/2017. [Nastavni materijal]

Segarić, Nensi (2014). *Baština kao temelj razvoja održivog turizma: iskustvo turističkih djelatnika u Starigradu-Paklenici*.

Sindik, Joško, Vidak, Nives (2015). „Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 9: 295-302.

Skupnjak, Berislav (1996). „Izglednost razvitka i konceptualno-organizacijski okvir zdravstvenog turizma u nas“, *Tourism and hospitality management*, 2 (2): 343-356.

Slavica, Anita, Trontel, Antonija (2010). „Biološka raznolikost i održivi razvoj“, *Hrvatski časopis za prehrambenu tehnologiju, biotehnologiju i nutricionizam*, 5 (1-2): 24-30.

Službene stranice Općine Tisno
<http://www.tisno.hr/images/stari%20web/Defaultc54a.html?sifraStranica=66>
(22.11.2013.)

Španjol, Željko (1997). „Turizam i zaštita prirode i čovjekova okoliša“, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 6 (1-2): 93-108.

Ujević, Tvrтко (1991). „Ekološki aspekti društvenog razvoja“, *Revija za sociologiju*, 22 (1): 191-204.

Vidučić, Vinko (2007). „Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske“, *Naše more*, 54 (1-2): 42-48.

<https://www.rudinapress.hr/index.php/2017/11/16/turizam-tisnog-raste-pet-posto-buducnost-objedinjavanju-otoka-murtera/> (16.11.2017.)